

Jak se stát férovou školou I.

Diskriminace ve školství
z pohledu práva

Michal Čermák

Pavla Špondrová

Lucie Obrovská

Monika Tannenbergerová

Edice Manuály

Jak se stát férovou školou I.

Diskriminace ve školství
z pohledu práva

Michal Čermák

Pavla Špondrová

Lucie Obrovská

Monika Tannenbergerová

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

MANUÁL BYL VYDÁN V SOUVISLOSTI S REALIZACÍ PROJEKTU LIGY LIDSKÝCH PRÁV

„FÉROVÉ ŠKOLY V PRAXI“.

PODPOŘENO GRANTEM Z ISLANDU, LICHTENŠTEJSKA A NORSKA V RÁMCI FINANČNÍHO MECHANISMU EHP A NORSKÉHO FINANČNÍHO MECHANISMU PROSTŘEDNICTVÍM NADACE ROZVOJE OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI.

JAK SE STÁT FÉROVOU ŠKOLOU I.

Diskriminace ve školství z pohledu práva

Michal Čermák, Pavla Špondrová,
Lucie Obrovská, Monika Tannenbergerová
Grafika a sazba — Ekografika.cz,
Šimon Chloupek, Veronika Hrnčiariková
Foto — Magda Kucharičová
a archiv ZŠ Moravská Třebová, Palackého 1351
Edice — Manuály
2. doplněné vydání
© Liga lidských práv, Brno 2010

ISBN 978-80-903473-8-0

Publikace je v elektronické podobě zdarma k dispozici
na stránkách Ligy lidských práv — www.llp.cz

► Obsah

ÚVOD	5
I. PROJEKT FÉROVÁ ŠKOLA	9
II. CERTIFIKÁT FÉROVÁ ŠKOLA	11
II.1 Jakým způsobem se školy mohou do projektu zapojit	12
II.2 Co musí škola splňovat, aby Certifikát získala	12
II.3 V čem spočívá proces certifikace	13
III. DISKRIMINACE VE ŠKOLSTVÍ	17
III.1 Co je to diskriminace	18
III.2 Diskriminace jednáním, diskriminace opomenutím	19
III.3 Druhy diskriminace	19
III.4 Diskriminační důvody	21
IV. DŮLEŽITÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY K TÉMATU DISKRIMINACE	23
IV.1. Mezinárodní smlouvy	24
IV.2. Listina základních práv a svobod	24
IV.3. Zákony	25
IV.4. Evropské směrnice	28
V. SOUČASNÁ SITUACE V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ NA PŘÍKLADU SEGREGACE ROMSKÝCH ŽÁKŮ	29
V.1. Problém sociálního vyloučení	30
V.2. Segregace ve školství	31
V.3. Diagnostika romských dětí jako zdravotně postižených a jejich segregace	33
VI. JAK ZAČLENIT NESEGREGAČNÍ POLITIKU DO ŠVP	35
VII. CO JE MOŽNÉ UDĚLAT PRO INTEGRACI ROMSKÝCH DĚTÍ?	37
VIII. DALŠÍ DŮLEŽITÁ OPATŘENÍ	39
IX. OTÁZKY A ODPOVĚDI	43
ZÁVĚR	50

*„Všichni se mi posmívají, že jsem černá – nadávají,
za vlasy mě tahají, do nohy mě kopají,
pokoj mi nedají.
Kluci, holky, zač mě trestáte?
Proč už mi pokoj nedáte?
Dost mě Pánbůh potrestal,
že mi tu černou barvu dal.
Nechce mě ani vlastní máma – co si na světě počnu sama?“*

Helena Horváthová, Romano kurko, 11/1996¹⁾

1) Říčan, P. (1998): S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti, Praha, Portál, s. 117.

▶ Úvod

Dostává se vám do rukou materiál, vydaný v rámci projektu *Férová škola*, který dlouhodobě realizuje Liga lidských práv. Měl by poskytnout základní přehled o problematice inkluzivního vzdělávání a integrace dětí s handicapem, především však o cílech projektu a opatřeních, které by měly vést k jejich naplnění. Záštitu nad projektem převzal v době jeho vzniku ministr školství Ondřej Liška a také v současné době má *Férová škola* podporu MŠMT.

Základní myšlenkou a smyslem *Férové školy* je podpora rovných příležitostí ve vzdělávání pro všechny děti, i ty označené legislativou jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Projekt *Férová škola* se zaměřuje jednak na ocenění a propagaci těch základní škol, jež jsou otevřené všem dětem bez rozdílu a pracují integračně. Dále pak otevírá a šíří témata nediskriminace a tolerance mezi odbornou veřejností.

Není tajemstvím, že v České republice nemají všechny děti dosud zajištěn rovný přístup ke vzdělání. Projekt *Férová škola* je zaměřen na všechny děti se speciálními potřebami, tedy děti sociálně nebo zdravotně znevýhodněné, ale i děti nadané. Nejpalčivějším problémem českého vzdělávacího systému, který je vzhledem ke společenským důsledkům nutné řešit především, zůstává vzdělávání romských dětí.

Romové dosahují ze všech menšin žijících na území Česka nejnižší úroveň vzdělání²⁾, a co víc, tato úroveň se nijak výrazněji nemění. Důvodů, na základě kterých k této situaci došlo, je několik, ať již budeme mluvit o odlišné historicko-kulturní zkušenosti tohoto etnika, jiných motivacích a životních strategiích jednotlivců či celých rodin nebo o diskriminačních praktikách, které Romové v Evropě i jinde provází již po staletí. Musíme si ale uvědomit, že pátrání po příčinách tohoto stavu nemůže být hlavním cílem práce pedagogů, sociologů či právníků. V každém případě bychom měli věnovat maximum energie pře-

2) Podrobněji viz Šotolová, E. (2001): Vzdělávání Romů, Praha, Grada Publishing, s. 82.

devším hledání adekvátních řešení. Většina evropských zemí se problematice poskytování rovného přístupu ke vzdělávání etnickým či národnostním menšinám věnuje již delší dobu, je proto velmi vhodné se při hledání řešení této problematiky inspirovat také v zahraničí.

To nejdůležitější, co si v souvislosti se vzděláváním Romů v Česku musíme uvědomit je paradoxně většinou zpochybňovaný fakt, že jakékoliv zlepšení v této oblasti nebude přínosem jen pro onu konkrétní menšinu. Význam pro všechny občany by mělo již pouhé zamezení pokračujícího sociálního vylučování Romů už od počátku školní a předškolní docházky, čímž by se také snížily náklady na dávky sociální péče příštím generacím. Proto bychom se neměli zdráhat přijmout taková opatření, která mohou romským dětem pomoci zlepšit jejich vyhlídky do budoucna.

Znevýhodnění provázející romské děti zejména v sociální oblasti, vyžaduje návrhy a realizaci komplexních řešení, která povedou k integraci romských dětí v rámci vzdělávání v běžných základních školách. Segregace obecně vede k zvětšování handicapu, posilování špatných návyků a také oddělení minority od majority, což má v celospolečenském kontextu mnohé negativní dopady, které podrobněji komentujeme níže.

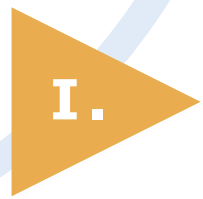
Do roku 2009 nebyl v České republice přijat obecný antidiskriminační zákon a tuto problematiku zcela nesystémově upravovalo hned několik předpisů. V této situaci bylo třeba začlenit ustanovení evropské směrnice, zavádějící zásadu rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ (2000/43/ES – tzv. *rasová směrnice*), především prostřednictvím jiných obecných zákonů. Směrnici 2000/43/ES jsme jako členský stát EU povinni dodržovat, v čemž mohou být školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP) neocenitelným nástrojem plnění cílů citované směrnice.

Nový antidiskriminační zákon, tj. zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, účinný od září 2009, by měl do budoucna zajistit větší ochranu obětem diskriminace. Přijetí tohoto zákona umožňuje potenciálním obětem diskriminace bránit svá práva soudní cestou. Antidiskriminační zákon podrobněji rozebíráme v části IV.3.

V této publikaci zmiňujeme opatření, jež jsou podle našeho názoru nezbytná pro zlepšení situace v oblasti vzdělávání romských žáků. Na prvním místě stojí snaha o desegregaci. UVědomujeme si, že uskutečňování těchto opatření často brání řada praktických překážek (nedostatek finančních zdrojů, personální otázky atd.), jejichž řešení může být často velmi složité. Proto doufáme, že konkrétní východiska vyplnou z dialogu všech zúčastněných, neboť o správnosti a spravedlnosti zavádění antidiskriminačních opatření musí být přesvědčeni především jejich realizátoři.

PROJEKT
FÉROVÁ ŠKOLA

I. Projekt Férová škola

Férová škola je dlouhodobý celostátně zaměřený projekt. Zapojit se do něj tedy může jakákoli základní škola sídlící v České republice. Výjimku tvoří pouze školy, které vzdělávají většinu svých dětí podle přílohy Rámcového vzdělávacího programu pro děti s lehkou mozkovou poruchou. Takovéto školy fungují většinou segregačně, což je v rozporu se základními principy *Férové školy*, a proto je nelze do projektu zapojit. Vzhledem k tomu, že největší míru odpovědnosti za (ne)vzdělávání znevýhodněných dětí nesou standardní základní školy a nikoli školy speciální, je náš projekt zaměřen právě na běžné základní školy.

Smyslem *Férové školy* je podpořit integraci znevýhodněných dětí do hlavního vzdělávacího proudu, kde budou schopny plně rozvinout svůj potenciál. Přestože se v následujících částech věnujeme spíše otázce vzdělávání romských dětí, je třeba zdůraznit, že „férovost“ škol nezjišťujeme podle počtu vzdělávaných romských dětí ve škole. Projekt je zaměřen také na děti zdravotně handicapované, děti ze slabého sociálního prostředí a děti jiných etnických menšin.

CERTIFIKÁT
FÉROVÁ ŠKOLA

II.

II. Certifikát Férová škola

Pokud máte coby ředitel základní školy zájem, aby se vaše škola profilovala jako jedna z těch, kde jsou náležitě dodržována práva dětí a kde není nikdo z žáků diskriminován, máte možnost se ucházet o Certifikát Férová škola. Certifikát uděluje Liga lidských práv těm základním školám, které projeví zájem jej získat a splní stanovené podmínky. Označení *Férová škola* pak může škola používat při své propagaci.

V průběhu celého certifikačního procesu jsou ředitelům základních škol k dispozici právníci a pedagogové Ligy lidských práv, s nimiž je možné konzultovat vše, co se týká inkluzivního vzdělávání, diskriminace a problematiky lidských práv. Doufáme, že spolupráce základních škol a Ligy přispěje nejen k vzájemnému obohacení zúčastněných stran, ale pomůže také rozšířit principy inkluzivního vzdělávání a zásady spravedlivého školství u nás.

Bližší informace o Certifikátu včetně přihlášky a všech potřebných kontaktů získáte na stránkách projektu www.ferovaskola.cz.

II.1. Jakým způsobem se školy mohou do projektu zapojit

Chcete-li se zapojit do projektu a stát se *Férovou školou*, můžete tak učinit prostřednictvím webových stránek www.ferovaskola.cz, kde v horní liště pod tlačítkem „Certifikát“ naleznete elektronickou žádost o přihlášku k udělení Certifikátu. Poté, co vaši žádost obdržíme, ihned vás kontaktujeme. Nemáte-li možnost přihlásit se prostřednictvím internetu, je možné zaslat žádost o přihlášení také poštou. V žádosti musí být uveden název a adresa školy a také jméno a kontakt na žadatele, kterým by měl být ředitel školy či jeho zástupce.

II.2. Co musí škola splňovat, aby Certifikát získala

Chceme ocenit školy, jejichž prioritou je vytváření integračního prostředí. Hledáme školy, které nejsou orientovány pouze na vědomostní nebo spor-

tovní výkony svých žáků, ale záleží jim na specifických potřebách každého dítěte, vzdělávají znevýhodněné děti, nebrání se jejich přijímání a samy motivují žáky k docházce právě k nim.

Všechny základní podmínky, které musí každá škola splnit, uvádíme na webových stránkách.

Toto jsou některé z nich:

- ▶ Škola neodmítá přijmout dítě se speciálními vzdělávacími potřebami (§ 16 školského zákona), pokud je v jejích silách, aby ho vzdělávala.
- ▶ Pokud je dítě převedeno mimo standardní základní školu, pak vždy za skutečně informovaného souhlasu rodičů.
- ▶ Škola vytváří prostředí vhodné i pro děti se sociálním znevýhodněním, motivuje jejich rodiče, aby děti ke vzdělávání na této škole přihlásili.
- ▶ Ve škole neexistují oddělené třídy pro děti zdravotně postižené ani pro žáky etnicky odlišné.
- ▶ Učitelé se vzdělávají v tematice diskriminace, lidských práv a inkluzivní edukace.
- ▶ Škola podle potřeby využívá asistenty pedagoga.
- ▶ Ve školním vzdělávacím programu jsou zařazeny antidiskriminační a inkluzivní zásady.
- ▶ Škola efektivně pracuje na prevenci šikany a problémech v této oblasti.

II.3. V čem spočívá proces certifikace

Abychom škole mohli udělit Certifikát, musíme ji poznat zblízka a zjistit o jejím fungování co nejvíce informací. Certifikační proces proto kromě analýz dokumentů školy (především školního vzdělávacího programu a minimálního preventivního programu) zahrnuje zejména návštěvy škol. Počet návštěv není pevně stanovený, závisí na okolnostech práce s konkrétní školou. Vždy ale požadujeme opakované rozhovory s vedením školy, s metodiky prevence, s výchovnými poradci, případně školními psychology.

Významnou roli dále hraje samotná výuka. Proto sledujeme některé vyučovací hodiny, zejména ty, do nichž škola začleňuje průřezová témata (multikulturní výchova, výchova k lidským právům). Na některých školách rovněž provádíme rozhovory s dětmi.

Není naším cílem kontrolovat práci školy, ale snažíme se jí pomáhat začlenit do výuky témata, která jsou z pohledu rovných šancí významná. Jde zejména o oblasti diskriminace, lidských práv, intolerance a předsudků. Naše webové stránky poskytují mnoho inspirativních námětů do vyučování a pedagožka Ligy lidských práv nabízí školám poradenství.

Koordinátor projektu po vyhodnocení všech relevantních skutečností navrhne certifikační komisi školy, které splnily všechny podmínky. Komise poté rozhodne, jestli škole bude, nebo prozatím nebude udělen Certifikát. V druhém případě škola obdrží písemné vyrozumění s popisem problémových oblastí a s doporučením, jakým způsobem by měla na jejich zlepšení zpracovat, aby mohla Certifikát získat.

CERTIFIKAČNÍ KOMISE

Certifikační komise¹⁾ má v rámci projektu *Férová škola* dvě funkce – rozhodovací a konzultační. Členové komise by měli svými odbornými znalostmi a zkušenostmi ze státní správy, akademické půdy či z neziskového sektoru zaručovat vysokou úroveň a objektivitu rozhodování.

Komise spolupracuje především s koordinátorem projektu. Formuluje doporučující opatření pro školy, pomáhá s nástroji pro zjišťování inkluzivního prostředí ve školách a podílí se na vytváření budoucí koncepce celého projektu.

Jejím stěžejním úkolem je však hodnocení jednotlivých škol a rozhodování o tom, které z nich Certifikát Férová škola nakonec obdrží a které ne.

1) Certifikační komise je tříčlenná.

V současné době ji tvoří:

RNDr. Pavla Polechová, CSc. – ředitelka odboru analyticko-koncepčního, MŠMT

Mgr. Iveta Němečková – Odbor pro rovné příležitosti ve školství, MŠMT

Mgr. Olga Kusá – Centrum podpory inkluzivního vzdělávání, Brno

DISKRIMINACE
VE ŠKOLSTVÍ

III.

III. Diskriminace ve školství

III.1. Co je to diskriminace

Pojem diskriminace je v současnosti hojně používán. Neměli bychom však zapomínat, že diskriminace je kategorií ryze právní, proto bychom vám rádi poskytli přehled relevantních právních dokumentů a pokusili se vysvětlit některé pojmy, které s ní souvisí.

Diskriminací se rozumí protiprávní stav, kdy je s nějakou osobou zacházeno odlišně než s osobou jinou ve srovnatelné situaci na základě reálného nebo domnělého důvodu, který není oprávněný.

Dovolte, abychom vám představili zlého pana učitele Kazimíra Křivého. Pan učitel Křivý se dopouští na svých žácích mnohonásobné diskriminace. Zápisky z jeho deníku použijeme jako odstrašující příklad.¹⁾

Do mé třídy chodí zelené a puntíkové děti. Puntíkové děti jsou velmi zlobivé a chvíli neposedí. Puntíkových dětí je deset, zelených dětí je osmnáct. Naše škola se nachází v typické puntíkové lokalitě. Dnes konečně přišel do školy balík se samolepkami BESIP, na kterých je Spiderman. Nálepek je v balíku osmnáct, protože jsem je objednal pouze pro zelené děti. Puntíkové děti by je stejně hned roztrhaly...

Puntíkové děti byly diskriminovány (zacházelo se s nimi jinak než se zelenými) ve škole (ve srovnatelné situaci). Puntíkové děti nedostaly samolepku právě z toho důvodu, že jsou puntíkové (neoprávněný důvod), navíc jedno z dětí bylo červené, ale pan učitel Křivý si mylně myslel, že dítě je puntíkové (domnělý důvod).

1) Pan učitel Křivý je imaginární postava, diskriminující absurdními způsoby. Příklad pomocí absurdity používáme záměrně pro snazší pochopení složité problematiky diskriminace. Zápisky pana učitele Křivého jsou psány kurzívou.

III.2. Diskriminace jednáním, diskriminace opomenutím

Diskriminovat lze:

► **Jednáním** – tím, že něco učiníme.

Příklad: *Pan učitel Křivý posadil za trest jednoho z vyrušujících zelených žáků k jedinému puntíkovému žáku v poslední lavici s tím, že vedle puntíkového žáka bude sedět zbytek hodiny za trest.*

► **Opomenutím** – tím, že něco neučiníme.

Příklad: *Zelení žáci se pravidelně před panem učitelem Křivým uštěpačně posmívají puntíkovému žáku, že příliš páchne, stejně jako jeho příliš pestrobarevní rodiče a sourozenci. Pan učitel však nikdy na obranu puntíkového žáka nezasáhne a nechá zelené žáky, aby jej ponižovaly dál.*

III.3. Druhy diskriminace

PŘÍMÁ

Přímou diskriminací se rozumí případ, kdy je s jednou osobou zacházeno z diskriminačního důvodu (viz níže) méně příznivým způsobem, než je, bylo nebo by bylo zacházeno s jinou osobou ve srovnatelné situaci. Pan učitel nedal puntíkovému dítěti samolepku Spidermana právě proto, že dítě je puntíkové.

NEPŘÍMÁ

Nepřímou diskriminací se rozumí případ, kdy by byla v důsledku navenek neutrálního předpisu, kritéria nebo zvyklosti znevýhodněna osoba na základě diskriminačního důvodu.

Připravili jsme společně s panem ředitelem Liškem na příští školní rok speciální třídu. Mimo vyučování mají žáci této třídy navštěvovat počítačový kroužek, za který lze zcela v souladu se zákonem požadovat 500 Kč za školní rok.

O puntíkováných dětech je známo, že jejich rodiny jsou zpravidla nemajetné, a tak se budou hlásit do jiných tříd. Tím má pan učitel Křivý téměř jisté, že se do těchto tříd přihlásí děti z majetnějších rodin zelených. Došlo k nepřímé diskriminaci puntíkováných dětí, neboť byly znevýhodněny v důsledku navenek neutrálního předpisu. Pro posouzení, zda k diskriminaci došlo či ne, dále není rozhodující, zda měl pan učitel Křivý úmysl diskriminovat, ale zkoumá se konkrétní výsledek. Diskriminovat lze i s dobrým úmyslem, a přesto tento stav bude protiprávní. To je velmi významná skutečnost, kterou si většina lidí neuvědomuje.

OBTĚŽOVÁNÍ

Obtěžování jako právní kategorie je rovněž diskriminací. Rozumí se jím takové jednání zakládající se na diskriminačním důvodu, jež má za účel nebo za následek narušení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašující, nepřátelské, zahanbující, ponižující nebo urážející atmosféry.

Dneska měl puntíkováný Zdeněk k svačině chleba s řízkem. Zeptal jsem se ho, jestli se to maso dřív jmenovalo Azor nebo Punta.

PRONÁSLEDOVÁNÍ

Pronásledování je v právních souvislostech rovněž diskriminací. Rozumí se jím takové jednání, kdy bylo nepříznivě zacházeno s někým, kdo uplatnil svá práva na obranu před diskriminací. Takový člověk je šikanován, jelikož se bránil u soudu proto, že byl diskriminován.

Zakázal jsem účast jednomu z puntíkováných žáků – zlobivému Zdeňkovi – na školním výletě, protože jeho rodiče na mě napsali stížnost České školní inspekci, že jejich syna diskriminují.

III.4 Diskriminační důvody

- ▶ pohlaví
- ▶ věk
- ▶ sexuální orientace
- ▶ stav (manželský nebo rodinný)
- ▶ politické smýšlení
- ▶ zdravotní stav
- ▶ rasa
- ▶ majetek
- ▶ víra nebo náboženství
- ▶ etnický původ
- ▶ sociální původ

a další

DŮLEŽITÉ PRÁVNÍ
PŘEDPISY K TÉMATU
DISKRIMINACE

IV.

IV. Důležité právní předpisy k tématu diskriminace

IV.1. Mezinárodní smlouvy

Mezinárodní smlouvy, zvláště ty, které se týkají lidských práv, jsou jednoznačně základním pramenem práva v oblasti diskriminace. Často je na ně veřejností pohlíženo jako na jakési bezzubé pochybné ideály. Takováto představa je mylná. Právě na základě mezinárodních smluv existují závazky, jejichž splnění mohou občané vymáhat u soudů i mezinárodních orgánů, jako je Evropský soud pro lidská práva.

- ▶ Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (u nás vyhlášena pod č. 62/1987 Sb.);¹⁾
- ▶ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – Článek 14 (vyhlášena pod č. 209/1992 Sb.);
- ▶ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhlášeny pod č. 120/1976 Sb.);
- ▶ Úmluva o právech dítěte (vyhlášena pod č. 104/1991 Sb.).

IV.2. Listina základních práv a svobod

Čl. 3 – *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*

1) K dispozici na <http://vlada.cz/scripts/detail.php?id=19711>. K monitorování, jak jsou závazky smlouvy plněny, se pravidelně schází Výbor pro odstranění všech forem rasové diskriminace při OSN v Ženevě (CERD). Tento Výbor vydává jednotlivým zemím doporučení. Ve svém posledním doporučení pro ČR Výbor jasně a velmi důrazně vyzývá k odstranění segregovaného českého školství. Odkaz na závěrečnou zprávu: <http://www.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/CERD.C.CZE.CO.7.pdf>

Toto jsou diskriminační důvody, které jsou obecně uznávané ve většině mezinárodních dohod. V následující kapitole uvádíme diskriminační důvody, které zakazuje nově přijatý antidiskriminační zákon.

IV.3. Zákony

Hlavním předpisem právního řádu České republiky, který řeší oblast diskriminačního jednání a postihu za něj, je antidiskriminační zákon.

ANTIDISKRIMINAČNÍ ZÁKON

*Antidiskriminační zákon*²⁾ (z. č. 198/2009 Sb.) je předpisem antidiskriminačního práva, který se po zdlouhavém přijímání podařilo začlenit do českého právního řádu. Právě tento předpis by měl pomoci k lepší ochraně před diskriminací.

Co zákon obsahuje?

Zákon lze použít v situacích, kdy potenciálně došlo k diskriminačnímu jednání v přístupu

- ▶ k zaměstnání a podnikání,
- ▶ ke vzdělání,
- ▶ k sociálním výhodám a sociálnímu zabezpečení,
- ▶ ke zdravotní péči,
- ▶ ke službám – například tedy i k bydlení,
- ▶ k členství v odborech, profesních komorách apod.

2) *Zákon č. 198/2009 Sb.* nabyl účinnosti 1. 9. 2009. Hlavní institucí, která má zákonem svěřené kompetence k ochraně před diskriminací, je nyní Veřejný ochránce práv neboli ombudsman. Ten by měl pomáhat zejména obětem diskriminace a působit osvětově.

Je tedy zřejmé, že podle tohoto zákona je možné žalovat také nerovné zacházení v oblasti školství a přístupu ke vzdělání, tj. například pro barvu pleti nebo jinou vlastnost, kterou dotyčný žák nemůže ovlivnit.

Diskriminační důvody jsou podle tohoto zákona:

- ▶ věk,
- ▶ rasa, národnost, příslušnost k etniku,
- ▶ pohlaví,
- ▶ víra, náboženské vyznání, světový názor,
- ▶ sexuální orientace,
- ▶ zdravotní postižení.

Co to znamená v praxi? Kupříkladu není dovoleno odepřít uchazeči přijetí do zaměstnání jen proto, že je zapálený katolík. Ostatně zaměstnavatel nemá právo vyžadovat při přijímacím řízení takto osobní informace, jakými jsou příslušnost k církvi nebo světový názor. Podobně není možné například odepřít

lesbicky orientované ženě a její partnerce možnost pronájmu bytu. Není dále možné odmítnout poskytnutí zdravotní péče pacientovi jen proto, že je Vietnamec, a lékaři jsou Vietnamci nepříjemní. A takto bychom mohli pokračovat. Současně je třeba připomenout, že ne každé rozdílné zacházení je diskriminací.

Co může být sankcí za diskriminační jednání:

- ▶ upuštění od diskriminačního jednání,
- ▶ odstranění následků tohoto jednání,
- ▶ náhrada nemajetkové újmy v penězích.

Na koho se obracet

Hlavní institucí, která zajišťuje ochranu před diskriminací, je podle antidiskriminačního zákona veřejný ochránce práv (ombudsman). Mimo provádění výzkumu v této oblasti by ombudsman měl také metodicky radit obětem diskriminace a vydávat doporučení související s touto problematikou. Ovšem také všechny právnické osoby, které jsou založeny za účelem potírání diskriminace, případně takovou činnost mají ve stanovách, mohou obětem diskriminace poskytnout poradenství o možnostech právní ochrany.

Kromě antidiskriminačního zákona zůstává zákaz diskriminace také v dalších zákonech, například:

ŠKOLSKÝ ZÁKON

Školský zákon, § 2 – Vzdělávání je založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana.

IV.4. Evropské směrnice

Směrnice *ES 2000/43* (tzv. rasová směrnice), kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Také dodržování této směrnice může každý občan členských států Evropské unie soudně vymáhat.

SOUČASNÁ SITUACE
V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ
NA PŘÍKLADU SEGREGACE
ROMSKÝCH ŽÁKŮ

V.

V. Současná situace v českém školství na příkladu segregace romských žáků

V.1. Problém sociálního vyloučení

Podle vládní Koncepce romské integrace představuje vyloučení pro jednu skupinu obyvatelstva „extrémně špatnou ekonomickou a sociální situaci, jež negativně ovlivňuje celkové schopnosti vyloučených osob a skupin participovat na životě společnosti jako celku“¹⁾.

Rádi bychom dodali, že segregace jedné skupiny a s ní související zásadní komplikace jsou extrémním problémem také pro příslušníky majority. Nejenže obě skupiny nejsou připraveny na vzájemné setkávání a mají komunikační problémy na makro i mikrosociální úrovni, ale exkluze a doprovodné negativní jevy jsou také velmi nákladné. Pokud otevřeme všem romským žákům možnost nesegregovaného vzdělávání, na základě kterého budou mít možnost získat potřebnou kvalifikaci, pokud jim otevřeme pracovní trh a budeme důsledně potírat diskriminaci ve školství a následně i v pracovněprávní oblasti, bude to přínosem pro celou společnost.²⁾

Jsme si ovšem vědomi, že taková opatření vyžadují zavedení komplexních programů, jejichž realizace by se musela stát prioritou vlády. Uvědomujeme si složitost a nákladnost řešení situace, a proto oceňujeme jakoukoli snahu ministerstva o změnu k lepšímu, např. vytvoření Národního akčního plánu inkluzivního vzdělávání (NAPIV), který by se měl stát zásadním nástrojem k potírání segregace školství.

1) Koncepce, on-line text <http://www.vlada.cz/dokument8150.html>

2) Výzkumy v Maďarsku ukázaly, že přidaná hodnota, již může stát získat na základě investice do středního vzdělání těch, kteří zpravidla končí základní školou, je až 70 000 EUR v případě dokončeného středního vzdělávání resp. 55 000 EUR po získání výučního listu (viz publikace Evropského centra pro práva Romů <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2743&archiv=1>, s. 12).

V.2. Segregace ve školství

Je rozšířeným mýtem, že v oddělených třídách či školách může být romským žákům poskytována lepší péče než ve školách běžných, kam by chodili společně s dětmi z majoritní společnosti. Avšak oddělené vzdělávání dětí s jinou speciální vzdělávací potřebou, než je zdravotní postižení, je ze zákona nepřipustné a není ani přínosné. Jak ukazuje přelomové rozhodnutí Nejvyššího soudu USA Brown v. Board of Education z roku 1954, segregace ve vzdělávání na základě rasy, i kdyby všechny ostatní hmotné faktory byly rovné, odpírá příslušníkům minority právo na rovné vzdělávání. V rozsudku se dále zmiňuje, že segregace ve školách má na děti značný dopad. Upírání práva vzdělávat se v hlavním proudu společně s ostatními dětmi stejného věku a zaměření negativně působí na jejich vzdělávací a mentální rozvoj a odpírá jim některé výhody, na které by dosáhly v rámci integrovaného školského systému. Přestože byl rozsudek vydán před více než padesáti lety, jeho závěry jsou aktuální i dnes.

V České republice si v současné době uvědomuje neudržitelnost situace i sama vláda. V souvislosti s koncepcí projektu včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí konstatuje, že „jedním z očekávaných dopadů veškerých opatření na podporu vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí je zvyšování počtu těchto žáků v hlavním vzdělávacím proudu a zvýšení jejich školní úspěšnosti... Úspěšná integrace těchto žáků s sebou přináší v konečném důsledku i nižší náklady na jejich vzdělávání.“³⁾

Ve stručnosti si shrňme, kde k segregaci romských žáků dochází. Je možné rozlišit čtyři typy nestandardních⁴⁾ základních škol a tříd:

- ▶ Základní školy, které byly v minulosti školami zvláštními.
- ▶ Základní školy s převážně romskými žáky.
- ▶ Třídy pro zdravotně postižené žáky v budovách běžných základních škol. Tyto třídy navštěvují romští žáci, kteří se učí na základě Vzdělávacího

3) Zpráva o situaci národnostních menšin 2005, <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=17725>, s. 46–47.

4) Pro vymezení kategorií dotčených speciálních ne-běžných základních škol používají autoři slovo nestandardní.

programu zvláštní škola. Program v těchto třídách tedy odpovídá osnovám bývalých zvláštních škol.

- ▶ Třídy běžné základní školy vyhrazené vedením pro romské žáky, kteří nejsou uznáni jako zdravotně postižení. Tyto děti se sice učí na základě Vzdělávacího programu základní škola, nicméně odděleně od ostatních žáků.

Oddělování romských dětí slouží k několika účelům. V těchto třídách je zpravidla snížený počet žáků, nejsou zde žáci z majority, a proto se neočekávají komplikace ze strany rodičů. Dále jsou zde romské děti mezi svými a učitel může postupovat dostatečně pomalu, často totiž postrádá asistenta pedagoga. Tento postup ale školský zákon nedovoluje. Zřídit školy, třídy, oddělení nebo studijní skupiny pro jiné než zdravotně postižené žáky není možné, a proto je segregace romských dětí jako žáků, kteří jsou převážně sociálně znevýhodněni, protizákonná.

Zároveň je ovšem nutné poznamenat, že romské děti ve valné většině speciální vzdělávací potřeby mají a je nutné k nim přistupovat odlišným způ-

sobem. Tento přístup by však měl být realizován v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Jako jedno z možných řešení byla zřízena i funkce asistenta pedagoga. Zde je ale zásadním problémem nedostatek financí a je zřejmé, že školy si nemohou dovolit tyto posty zřizovat. Jaká opatření je možno přijmout a jaké změny je třeba prosazovat, uvádíme v kapitole VII.

V.3. Diagnostika romských dětí jako zdravotně postižených a jejich segregace

V současnosti představuje jedinou cestu, jak získat pro sociálně znevýhodněného romského žáka více peněz, jeho uznání za zdravotně postiženého, zpravidla mentálně retardovaného. K této variantě se bohužel mnohá školská zařízení uchylují, neboť na takového žáka dostane škola příplatek k normativu. Považujeme za nepřijatelné, že školy jsou z ekonomických důvodů nepřímo nuceny uznávat zdravé, i když často výchovně zanedbané a na školní docházku nedostatečně připravené, děti jako mentálně retardované, což většinou neodpovídá realitě a stigmatizuje je na celý život.

Označování romských žáků jako zdravotně postižených je velkým problémem také proto, že právě na základě této diagnostiky dochází k jejich segregaci do nestandardních škol nebo tříd, přestože, jak praví § 3 odst. 4 vyhlášky č. 73/2005 Sb. 12, „žák se zdravotním postižením se přednostně vzdělává formou individuální integrace v běžné škole a zároveň v běžné třídě, pokud to odpovídá jeho potřebám, možnostem a podmínkám školy“. Tento důraz na integraci všech dětí do hlavního vzdělávacího proudu, pokud to podmínky umožňují, lze podle našeho názoru dovést kromě uvedeného ustanovení také z § 16 odst. 8 školského zákona, který stanoví, že „... vyžaduje-li to povaha zdravotního postižení, zřizují se pro děti se zdravotním postižením školy, popřípadě v rámci školy jednotlivé třídy, oddělení nebo studijní skupiny s upravenými vzdělávacími programy“⁵⁾.

5) Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Žáka se zdravotním postižením je tedy možné segregovat pouze tehdy, vyžaduje-li to povaha onoho postižení a odpovídá-li to možnostem a podmínkám školy. Podle Ligy lidských práv lze podmínky ve školách v drtivé většině případů přizpůsobit integraci romských žáků (podrobněji viz kapitoly VII a VIII).

JAK ZAČLENIT
NESEGREGAČNÍ POLITIKU
DO ŠVP

VI.

VI. Jak začlenit nesegregační politiku do ŠVP

Pokud se chce vaše škola do budoucna profilovat jako spravedlivá, nikoho nediskriminující a nesegregující, doporučujeme uvést tuto skutečnost kupříkladu vhodným prohlášením do kapitoly 2.1 vašeho školního vzdělávacího programu, Charakteristika školy.¹⁾

Možné zapracování této otázky do ŠVP vaší školy:

„Snažíme se na půdě naší školy žákům nabídnout co možná nejtolerantnější prostředí. Témata a aktivity spojené s multikulturou a tolerancí nejsou zařazena pouze jako průřezová témata, ale organizujeme k nim také speciální projektové dny či třídnické hodiny. Na základě autoevaluace školy se rovněž pokoušíme reagovat na aktuální problémy, které se v souvislosti s těmito tematikami objevují.“

Téma diskriminace a konkrétní aktivity je vhodné zařadit do průřezových témat vašeho ŠVP. Ideál pak samozřejmě představuje provádění aktivních opatření vedoucích k desegregaci tříd, pokud takové třídy škola má. Několik návrhů přinášíme v kapitole VIII.

1) Prohlášení může mít např. následující podobu: „Škola odmítá diskriminaci a jako taková nezřizuje segregované třídy. Ke všem žákům se zavazuje přistupovat na základě jejich individuálních schopností a dovedností.“

CO JE MOŽNÉ UDĚLAT
PRO INTEGRACI
ROMSKÝCH DĚTÍ

VII.

VII. Co je možné udělat pro integraci romských dětí

Pokud máte jako ředitel školy zájem integrovat žáky z romské menšiny, je za současného legislativního stavu možné a účelné postupovat následovně:

- ▶ Prostřednictvím individuální integrace začleňovat do běžných tříd romské děti, které jsou diagnostikovány jako zdravotně postižené a jsou vzdělávány v oddělených třídách. Tím spíše, že výsledky testů a veškeré jejich postižení zpravidla vyplývá ze zanedbanosti edukačních dovedností, a pomocí správné formy vzdělávání je možné tento handicap vyrovnat. Při individuální integraci takového žáka škole navíc zůstává zachován příplatek k normativu podle § 3 odst. 6 písm. b vyhlášky o krajských normativech.
- ▶ Ve školách, kde nejsou romské děti diagnostikovány jako zdravotně postižené, je třeba dbát na to, aby nedocházelo ke vzniku tzv. „bílých“ a „černých“ tříd. Uvědomujeme si, že rodiče z řad majority často nemají zájem o společné vzdělávání svých dětí s romskými a integraci se brání. Proto je třeba ve třídách vytvářet takové prostředí, kde se všechny děti budou cítit dobře a zároveň jim bude zajištěna dostatečná kvalita vzdělávání. Pokud to okolnosti dovolí, je možné snižovat počty dětí ve třídách či žádat o zřízení funkce asistenta pedagoga atd.
- ▶ Ve školách, kde jsou počty romských dětí zanedbatelné a s problémem segregace se nepotýkají, je třeba vytvářet příhodné prostředí pro integraci zájemců z romské komunity, která by byla přínosem pro všechny.

Dále je velice přínosné, aby byl na škole přítomen asistent pedagoga, který má učitelům napomoci s integrací a prací ve třídě navštěvované několika dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami.

DALŠÍ DŮLEŽITÁ
OPATŘENÍ

VIII.

VIII. Další důležitá opatření

Pro skutečnou změnu je potřeba konstruktivních opatření, proto Liga lidských práv prosazuje následující systémové změny.

ZMĚNA SYSTÉMU FINANCOVÁNÍ VE ŠKOLSTVÍ

Například je možné uvažovat o zavedení tzv. nizozemského systému, který se zaměřuje na potřeby každého žáka individuálně. Do budoucna by bylo vhodné rozdělovat žáky a studenty do jednotlivých kategorií a na jejich základě financovat ty se speciálními vzdělávacími potřebami. Nizozemský systém pracuje pomocí indexace, kdy každý žák dostává 1,0 normativu. Pokud psycholog, učitel, zaměstnanec zdravotnického zařízení nebo jiný pověřený školský zaměstnanec rozpozná pravděpodobnost speciální vzdělávací potřeby, dítě navštíví poradenské zařízení, kde je každému žákovi přiřazen index dle povahy jeho vzdělávacích potřeb.¹⁾ Školy by pak mohly být financovány částkou ve výši součtu pevné částky na provoz školy a peněz určených na vzdělávání jednotlivých žáků podle indexů. Tím by bylo možné zřizovat třídy s menším počtem dětí, poskytovat funkci asistentů pedagoga, poskytovat prémiové ohodnocení učitelům – stručně řečeno, využít peníze pro potřeby žáků a školy podle individuálních potřeb. Námi navrhaný systém by samozřejmě také řešil současnou situaci, kdy je možné získat příplatek k normativu především pro zdravotně postiženého žáka.

PROVEDENÍ ALESPŇ DOČASNÉ ZMĚNY ŠKOLSKÉHO ZÁKONA

To Liga považuje za vhodnou variantu v případě, že by se nepodařilo nebo bylo z jakýchkoli důvodů neprůchodné zavedení tzv. nizozemského systému.

1) Pomocí konkrétních kritérií, která by mohla být přílohou nové vyhlášky o krajských normativích, např. dítě neovládající český jazyk – 2,0 normativu, dítě s ADHD – 2,3 normativu apod. (příklady jsou pouze ilustrativní).

Hlavním důvodem je jasná definice sociálního znevýhodnění a možnosti získat na takového žáka také příplatek k normativu.

ZMĚNA LEGISLATIVY

Změnu legislativy tak, aby se předcházelo segregaci romských dětí z důvodu jejich speciálních vzdělávacích potřeb a to dle jednoduchých pravidel:

- ▶ Žádné dítě by nemělo být již od první třídy v nestandardní škole či třídě.
- ▶ Na návrh poradenského zařízení by měl být povinný poslední rok mateřské školy.
- ▶ Při odkladu povinné školní docházky z jiných než zdravotních důvodů by měla být povinná návštěva přípravného ročníku.

Tyto návrhy prosazujeme dlouhodobě a setkávají se se souhlasem praktických pedagogů.

SBĚR DAT

Systematický a pro soukromí dětí bezpečný sběr dat o etnické příslušnosti žáků ve školách a zařízeních ústavní péče, který by měl pomoci především romským dětem.

Na základě výsledků tohoto sběru by bylo možné sledovat úspěšnost v integraci zaměřených opatření, provádět evaluaci realizovaných programů, či určovat školy se segregační praxí. Bez těchto dat není sledování změn možné.²⁾

2) Viz *Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 4*. Sběr dat určujících etnickou příslušnost jako nástroj pro zjištění rozměru diskriminace romských dětí, viz http://www.llp.cz/subdomains/cz/images/stories/soubory/sber_etnickych_dat.pdf

OTÁZKY A ODPOVĚDI

IX.

IX. Otázky a odpovědi

Jakým způsobem jsou děti ve školách diskriminovány?

Děti bývají diskriminovány nejčastěji tím, že jsou neoprávněně zařazovány do speciálních škol či tříd. Běžné je také obtěžování romských žáků různými výroky na adresu jich samotných či jejich vlastní rodiny (pojem obtěžování viz kapitola III.3.).

Proč se tolik lpí na vzdělávání všech dětí v hlavním vzdělávacím proudu?

Až na výjimky, kterými jsou určité případy zdravotního postižení, je vydělování určitých skupin dětí do nestandardních škol a tříd ze zákona nepřijatelné. Navíc podle zahraničních i domácích odborníků a vzhledem ke špatným výsledkům takového vzdělávání v praxi není v žádném směru přínosné a negativně působí na vzdělávací a mentální rozvoj dětí (podrobněji viz kapitola V.).

Ve své třídě se jako učitel setkávám s rasistickými poznámkami žáků. Můžu s tím něco dělat? Jak zvládat tyto situace?

V první řadě nesmí učitel vůči takovýmto projevům zůstat lhostejný. Je to problém komplexnějšího charakteru, proto by se mělo postupovat od okamžité reakce pedagoga na daný projev až k programovému zařazení témat souvisejících s předsudky a popíráním lidských práv do výuky. Reakce na rasistickou poznámku by měla být vedena v duchu jejího logického vyvrácení a jasného poselství, že se jedná o porušení základních lidských práv a svobod. Do výuky nebo i mimo ni by měly být zařazeny aktivity, které pomůžou dětem pochopit problematiku předsudků, diskriminace a lidských práv s apelem na důležitost těchto témat v dnešní společnosti.

Pro osvětlení problematiky předsudků je hojně využívána například aktivita „Ve vlaku“.

Žákům se nastíní situace, že jdou ve vlaku a míjí jednotlivá kupé. V každém kupé sedí člověk, kterého má žák na lístečku, například:

- ▶ fotbalový fanoušek,
- ▶ černošská žena, která jede na trh prodávat své výrobky,
- ▶ vietnamská rodina s dětmi,
- ▶ tělesně postižený člověk,
- ▶ vyzývavě nalíčená a oblečená žena,
- ▶ ozbrojený voják,
- ▶ otrhaný běloch,
- ▶ ukrajinský dělník,
- ▶ mladý muž s vyholenou hlavou.

Žákův úkol je vybrat tři kupé (tedy osoby), kam by si sedl, a vysvětlit proč a naopak vybrat tři kupé (tedy osoby), kam by si nesedl, a proč. Je důležité v tomto bodě vysvětlit, že neexistuje žádná špatná či dobrá volba. Záleží pouze na názoru jednotlivce, koho si vybere.

Po uplynutí času vyhrazeném pro tuto volbu děti rozdělíme do skupin. Jejich úkolem je ve skupině se znovu dohodnout na třech kupé, kam by si sedly a vysvětlit proč. A naopak vybrat tři kupé, kam by si nesedli a proč. Tato část je zaměřena zejména na rozvoj komunikativní kompetence a kompetence k řešení problému.

Výsledky domluvy jednotlivých skupin přednese mluvčí skupiny před třídou a sestaví se na tabuli žebříček zastoupených lidí z kupé. Na tabuli tedy vznikly dva seznamy osob, se kterými by žáci jeli a se kterými by nejeli, musí následovat vysvětlení a rozbor důvodů jejich zařazení do každého seznamu. Je rovněž důležité upozornit na osoby, které se objevily v obou seznamech zároveň, na těch je nejlépe patrné ovlivnění volby předsudkem. Následuje debata o osvětlení této problematiky a popřípadě zmínění některých zkušeností z pedagogova života. Dále se dá s žáky pracovat nad sestavením definice předsudku a faktorů, které ovlivňují jeho vznik.

V české společnosti významně rostou tendence k extremismu. Která témata a jakým způsobem mám ve škole zapojit, abych své žáky před extremistickými postoji varoval?

Je velice přínosné tematiku extremismu začlenit zejména v době, kdy je v dějepise probírána II. světová válka, aby si žáci uvědomili možné důsledky a rozměr předsudečného jednání vedoucí až k slepé nenávisti.

Význam zážitkové formy výuky je v tomto případě velice přínosný. Doporučujeme např. videa, která jsou volně přístupná i na internetu (např. „*Nedovedu pochopit*“) a dají se na ně napojit různé navazující aktivity. Pokud to časové a kapacitní možnosti školy dovolí, působivé jsou i návštěvy koncentračních táborů, kde je pro žáky vždy nachystaný doprovodný program, který jim pomáhá pochopit hrozby intolerance.

Důležitá je ale také nabídka volnočasových aktivit školy. Mnohým stoupencům extremistických hnutí zprostředkovává začlenění se do těchto skupin funkci „ukotvení“ se ve společnosti a umožňuje jim zažít pocit sounáležitosti. Navštěvováním kroužků může dítě bezpečně naplňovat svoji potřebu někam patřit, proto by škála volnočasových aktivit měla být co nejširší od sportovních, pohybových či modelářských kroužků po kroužky zaměřené umělecky.

Mám ve své třídě žáky z různých etnických komunit (Vietnamce, Mongoly, Romy), jak mám děti učit vzájemné důvěře a pochopení?

Důvěra a pochopení je přímo závislá na odstranění strachu z něčeho neznámého. Doporučujeme děti seznámit se základní historií, zvyky a kulturou jejich spolužáků vhodně zvolenou metodou, jako je například projektová výuka. Samozřejmě je nutné stále zapojovat průřezová témata, zejména multikulturní výchovu, a prezentovat je prostřednictvím interaktivních metod, které poskytnou dětem prostor pro vyjádření vlastního názoru.

Relativita kulturních hodnot a zvyklostí se dá dětem vysvětlit například pomocí aktivity „*Rituály těla kmene Nacirema*“. Žákům se rozdá text s popisem kultury kmene Nacirema, který je záměrně koncipován tak, aby tato kultura působila jako barbarská, „zaostalá“ a nám vzdálená. Po debatě o tomto kmeni

a rozboru jeho zvláštních praktik se děti dozví, že je celý text popisem kultury „Američanů“ (Nacirema pozpátku). Následuje vysvětlení jednotlivých rituálů jinými, vhodnějšími výrazy a poté diskuze o naší kultuře ve srovnání s kulturami cizími. Je důležité stále zdůrazňovat, že to, co my považujeme za normální, jiným normální připadat nemusí a naopak.

Velmi jednoduše lze tuto relativitu ukázat na příkladě jídelníčku různých kultur světa. Například pro Evropana je pes nebo kočka domácím mazlíčkem, v jiných oblastech jsou pochoutkou. Znamená to ale, že naše kultura je lepší? My přece naopak jíme krávy, které jsou posvátné pro Inda, nebo vepře, kteří jsou posvátní pro muslimy. Jiný jídelníček podle víry mají židé atd.

Jak mám jako ředitel integrovat romské žáky do hlavního vzdělávacího proudu?

Odpověď naleznete v kapitole VII.

Lze označit některého žáka jako žáka romského?

Na základě všeobecně sdílených představ o tom, kdo je Ital, a víme-li navíc, že se daná osoba za Itala sama považuje, můžeme takovou osobu označit jako Itala. Stejně tak můžeme někoho označit za Roma. Pozor ale na případy, kdy na základě příslušnosti k určité skupině přisuzujeme osobě určitou vlastnost, aniž bychom zkoumali její individuální charakter, můžeme se tím dopustit přímé diskriminace, např. pokud označíme romského žáka jako „cikána“, může jít o obtěžování. Odpověď vysvětlující právní pojem obtěžování najdete v kapitole III.

Co je to „informovaný souhlas“ při přestupu dítěte ke speciálnímu vzdělávání?

Souhlas rodiče vymezený v § 49 odst. 2 školského zákona výslovně stanoví:

*„Ředitel školy může převést žáka do vzdělávacího programu základního vzdělávání pro žáky se zdravotním postižením nebo do vzdělávacího programu základní školy speciální na základě písemného doporučení odborného lékaře a školského poradenského zařízení **pouze s předchozím písemným souhlasem zákonného zástupce žáka. Ředitel školy je povinen informovat zákonného zástupce žáka o rozdílech ve vzdělávacích programech a o organizačních změnách, které ve spojení s převodem do jiného vzdělávacího programu mohou nastat. Aby byl souhlas s přestupem skutečně informovaný, musí být rodič v maximální míře poučen o jeho důsledcích.**“*

Chtěl bych, aby se má škola profilovala jako demokratická, nikoho nediskriminující. Jak to mám udělat a kam mám tuto skutečnost uvést ve Školním vzdělávacím programu?

Všem základním školám velmi doporučujeme, aby se profilovaly jako školy, které nikoho nediskriminují. Návod najdete v kapitole VI. Máte rovněž

možnost zapojit se do projektu Ligy lidských práv *Férová škola* a získat Certifikát, který potvrzuje, že právě vaše škola umožňuje rozvoj plného potenciálu každého dítěte, podporuje integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a dbá na dodržování lidských práv.

Je vyčleňování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami z hlavního vzdělávacího proudu diskriminace?

Podle vládní vyhlášky č. 73/2005 Sb. se žák se zdravotním postižením přednostně vzdělává formou individuální integrace v běžné škole, pokud to odpovídá jeho potřebám, možnostem a podmínkám a možnostem školy. Pokud tedy škola má možnosti a podmínky pro individuální integraci, a ta odpovídá potřebám a možnostem daného dítěte, je vydělení takového dítěte protiprávní a žák je diskriminován na základě zdravotního postižení.

V čem spočívá tzv. nizozemský způsob normativního financování a k čemu je to dobré?

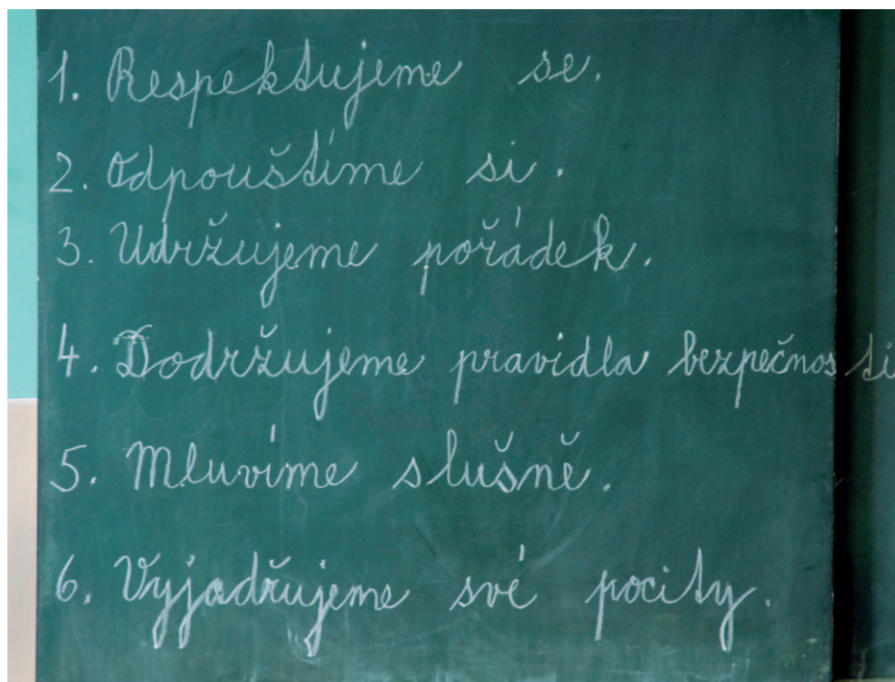
Viz kapitola VIII.

Co mohu udělat pro prosazení nizozemského systému já jako ředitel základní školy, když nejsem politikem?

Můžete společně se zastupiteli města nebo obce, s nevládními organizacemi a dalšími zainteresovanými skupinami i jednotlivci pomoci vytvářet společenský tlak na vládu a parlament. Liga lidských práv je otevřena a nakloněna spolupráci a nabízí ředitelům svou pomoc a podporu.

► Závěr

V České republice se, přinejmenším v rétorice řady veřejných činitelů, klade na dodržování lidských práv velký důraz také kvůli prožitým desetiletím pod nadvládou totalitního režimu. Je s podivem, že na práva Romů se velice často pohlíží negativně a na úrovni konkrétních opatření se na ně zapomíná. Tento materiál se věnuje segregaci ve školství, která je zakázaná mezinárodním i vnitrostátním právem, není účelná a ani prospěšná jak pro příslušníky menšin, tak pro majoritu. Proto zde navrhuje několik praktických opatření, která jsou proveditelná v rámci platné právní úpravy a současného systému financování.

Cílem Ligy lidských práv je ovšem nastartovat diskusi o změnách, které jsou do budoucna nevyhnutelné. Společně s řediteli škol, jejichž praktické zkušenosti jsou pro úspěšné provedení desegregace nepostradatelné, máme zájem navrhnout postupy, které budou prospěšné pro všechny (děti i rodiče z minority i majority, učitele, ředitele i zřizovatele škol). Jeden z příkladů představuje návrh změny systému financování základního (eventuálně i vyššího školství), jehož prostřednictvím by bylo možné věnovat se dětem ve třídách s nižším počtem žáků, mnohem častěji zřizovat funkce asistentů pedagoga a s pomocí těchto změn také vytvářet nesegregované třídy.

Pro zlepšení připravenosti romských dětí na školní docházku navrhuje zvýšit efektivitu jejich předškolního vzdělávání prostřednictvím povinného posledního roku mateřské školky či přípravného ročníku. Ochotu postavit se proti segregaci v našich školách navrhuje zahrnout do školních vzdělávacích programů prostřednictvím konkrétních formulací. Zavádění desegregačních opatření může být v neposlední řadě atraktivní také pro školy, které vyšší počty romských dětí nemají a s již vzniklou segregací se potýkat nemusí. Právě ony by se měly otevřít i „těm odlišným“, za které jsou Romové v České republice bohužel často považováni. Pro zlepšení situace romských žáků v našem školství je potřeba si uvědomit, že jedinou cestou, jak předcházet problémům při soužití minority a majority, je naučit se spolu komunikovat a v obecné rovině žít. To ale nebude možné, dokud se budeme snažit pomocí různých opatření oddělovat obě skupiny od sebe. Toto konstatování přitom platí nikoli jen ve vztahu k romské menšině, ale k menšinám obecně. Také vzdělávání dětí s určitým typem zdravotního postižení je pro některé ředitele a učitele škol velkým tabu. I proto vznikl projekt *Férová škola*, aby tato často nepříjemná témata otevřel.

► Literatura a odkazy k tématu diskriminace

Kolektiv autorů: *Diskriminace – manuál pro pracovníky institucí*,
Praha, 2006, Poradna pro občanství,
www.diskriminace.info

Kolektiv autorů: *The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children – A study of Anti-discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia*,
Budapest, 2007, ERRC,
<http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2743&archiv=1>

Kolektiv autorů: *Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 2: Základní vzdělávání romských dětí*,
Brno, 2007, LLP,
http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_content&task=view&id=293&Itemid=117

Kolektiv autorů: *Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 4 Sběr dat určujících etnickou příslušnost jako nástroj pro zjištění rozměru diskriminace romských dětí*,
Brno, 2007, LLP,
http://www.llp.cz/subdomains/cz/index.php?option=com_content&task=view&id=293&Itemid=117

Makkonen T.: *Measuring Discrimination – Data Collection and EU Equality Law*,
Luxembourg, 2007, European commission

Říčan, P.: *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*,
Praha, 1998 Portál

Šotolová, E.: *Vzdělávání Romů*,
Praha, 2001, Grada Publishing

Zpráva o situaci národnostních menšin 2005,
<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=17725>

LIDI LIGY

Zapojit se můžete i vy

LIDI LIGY je označení pro ty, kteří nám svou pravidelnou finanční podporou pomáhají hájit práva slabších a pracovat na zlepšení kvality života všech lidí v České republice.

ZÍSKÁTE od nás:

- pravidelné informace o naší činnosti,
- k tomu 2× ročně EXTRA Ligové noviny,
- pozvánky na společenské akce, veřejné diskuse,
- výroční zprávu,
- nové publikace zdarma
- a další dárky

Bližší informace naleznete na **www.lidiligy.cz**

PODPOŘIT naši práci můžete dodávkou služeb, trvalým příkazem či jednorázovou částkou poukázanou na účet

180 068 538/0300 variabilní symbol 999

Díky vaší podpoře toho prosadíme více za kratší dobu.
VŠEM DÁRCŮM DĚKUJEME ZA POMOC. NEBÝT LHOŠTEJNÝ MÁ SMYSL.
Veškeré informace o Lize lidských práv získáte na **www.llp.cz**.
Připojit se k nám můžete také na **Facebooku**.

www.llp.cz • **www.ferovanemocnice.cz**
www.ferovaskola.cz • **www.reformaopatrovnictvi.cz**

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

zdraví – spravedlnost – práva dětí

Zasazujeme se o **férové a důstojné podmínky pro všechny občany** v oblasti zdravotnictví, justice a ochrany práv dětí. Vytváříme prostor pro svobodnou volbu těch občanů, kterým záleží na zdraví, právním státu i budoucnosti. **JAK?**

- ▶ **Vyhráváme soudní spory** na straně slabších, často nemajetných občanů, jejichž práva byla porušena.
- ▶ Každý den **bezplatně zodpovídáme dotazy** pacientů a publikujeme srozumitelné právní návody pro občany i v dalších oblastech.
- ▶ **Úspěšně prosazujeme reformy** v oblastech zdravotnictví, vyšetřování policie, ústavní péče, v systému opatrovnictví dětí a mentálně postižených lidí. Ministerstvům, poslancům i senátorům předkládáme připomínky k schvalovaným zákonům.
- ▶ **Organizujeme odborné konference**, pracovní semináře a kulaté stoly se soudci, policisty, s učiteli, lékaři a se zástupci ministerstev. Vzděláváme studenty na všech úrovních i občany bez rozdílu věku.

www.llp.cz

www.ferovanemocnice.cz

www.ferovaskola.cz

www.reformaopatrovnictvi.cz

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

Kontakt:

Liga lidských práv, o.s.
Burešova 6, 602 00 Brno
tel.: (+420) 545 210 446
fax: (+420) 545 240 012
e-mail: brno@llp.cz